

ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARIN ANASINIFINA GEÇİŞ SÜRECİNDE EBEVEYN GEREKSİNİMLERİNİN BELİRLENMESİ †

İlknur ÇİFCİ TEKİNARSLAN **, Özlem BİRCAN ***

ÖZET

Bu araştırma, zihin engelli çocukların anasınıfına geçiş sürecinde ebeveynlerinin gereksinimlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma grubunu okul öncesi dönemde yaşları 3 ile 5 arasında zihin engelli çocuğu bulunan 50 anne-baba oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Kargin, Akçamete ve Baydık (2001) tarafından geliştirilen "Anasınıfına Geçişte Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı" ile toplanmıştır. Ayrıca çocuğun eğitime başlama yaşı, annenin ve babanın yaşları, eğitim düzeyleri gibi değişkenlerin yer aldığı bir Bilgi Formuyla toplanan bilgilere göre ailelerin gereksinim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Sonuçta zihin engelli çocuğa sahip ailelerin anasınıfına geçiş döneminde bilgiye gereksinimleri olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Anasınıfına geçiş, anne baba gereksinimleri, zihin engelli çocuklar.

A STUDY ON NEEDS OF PARENTS WITH MENTALLY RETARDED CHILDREN IN TRANSITION TO KINDERGARTEN

ABSTRACT

This study investigated the information needs of parents with mentally retarded children in transition into public kindergarten. The research group consisted of 50 parents who have children with mentally retarded with ages ranging from 3 to 5. "The Scale Parental Information Needs in Transition to Kindergarten" was used. This research also examined the effects of different variables such as the age at which children began education, age and educational level of parents. The results show that parents with mentally retarded children have information needs.

Key Words: Transition to public kindergarten, parental needs, mentally retarded childrens.

GİRİŞ

Ebeveynler, çocuklarının doğumuyla birlikte birçok geçişin yaşandığı yeni bir yaşama başlarlar. Çocuklarının yaptığı ilkler onlar için unutulmaz anlardır. Bebeklerinin ilk gülümsemesi, ilk adımını atması, ilk dişin çıkması, ilk "baba" kelimesini telaffuz etmesi ebeveynler için unutulmaz yaşantılardır. Bazı ebeveynler çocuklarındaki gelişimin diğer kardeşlerine ya da akranlarına göre farklı olduğunu, gelişim sürecindeki geçişlerin daha geç olduğunu gözlerler, gelişim hızındaki bu farklılığın nedenini araştırmaya başlarlar. Pek çok nedenden kaynaklanabilecek gelişimsel farklılığın en öncelikli akla gelen nedeni zihinsel işlevlerdeki geriliktir. Bu durum, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarında (iletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplum hizmetlerinden yararlanma, kendilik yönetimi, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zamanları değerlendirme ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme olarak tanımlanmaktadır (Luckasson ve diğerleri, 1992). Amerika Zekâ Geriliği Birliği (2002) tarafından kabul edilen bu tanımda bireylerdeki sınırlılığı belirtmenin en önemli amacının, gereksinim duyulan yardımların profilini çıkartmak olduğu belirtilmiştir (Smith, 2007).

† Bu çalışma İlknur Çifci Tekinarslan danışmanlığında yürütülen tezsiz yüksek lisans programında yürütülen projeye dayanmaktadır.

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 14280, BOLU.

*** Bolu Kız Meslek Lisesi.

Zihin engelli çocukların pek çoğu doğumun hemen ardından fark edilebilmekte, erken eğitim programlarıyla özel eğitimden yararlanmaları sağlanmaktadır. Erken eğitim programlarıyla hem zihin engelli bebeğin gelişimi desteklenmekte hem de ebeveynleri çocuklarında var olan yetersizlik durumu hakkında bilgilendirilmektedir (Friend, 2006). Türkiye'de erken eğitim programlarının sistemli olarak uygulanması henüz çok yenidir. Oysa batı ülkelerinde gelişimsel risk taşıyan tüm çocuklar, doğumla ya da risk faktörlerinin belirlenmesiyle erken eğitim programlarına katılmakta, böylece yaşamın ilk yıllarından itibaren gelişimleri desteklenmekte, ilerleyen zaman dilimlerinde normal eğitim kurumlarına devam etmeleri sağlanabilmektedir (Kobal, 2003).

Erken çocukluk dönemi, engelli bebek, çocuk ve aileler için pek çok geçişin yaşandığı bir zaman dilimidir. Geçiş hizmetlerinin pek çoğu bebek hizmetlerinden okulöncesi programa, okulöncesi programlardan anasınıflarına ve ilköğretime geçişle ilgilidir. Her geçiş aile, çocuk ve hizmet verenler için yeni önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Erken çocuklukta iki asıl geçiş dönemi bulunmaktadır. Bunlar 0-3 yaş arası kreş programından, 3-5 yaş arası anaokulu programına geçiş; 3-5 yaş arası anaokulu programından, 6 yaş kapsayan anasınıfına geçiştir. Okulöncesi programlara katılan zihin engelli çocukların dil gelişimi, motor gelişimi, akademik öncesi becerilerin gelişimi üzerinde olumlu etki yarattığı bilinmekte ve bu görüş savunulmaktadır. Erken eğitim programlarından yararlanan zihin engelli çocukların üç yaşları itibariyle okulöncesi programlara, 6 yaş içeren anasınıfı programına katılmaları önerilmektedir (Friend, 2006).

Anasınıfı programlarıyla, çocukların diğer çocukları anlamaları, kendi seçimlerini yapmaları, kendi sorumluluklarını almaları ve bağımsızlıklarını geliştirmeleri hedeflenmektedir. Bu program içinde yer alan fiziksel aktivitelere katılarak eğlenmek, zihinsel becerileri ve düşünmeyi geliştirmek amacıyla yapılan etkinliklere katılarak; problem çözme becerilerinin gelişimi sağlanmaktadır. Anasınıfları, sınıf içindeki tartışmalara katılmak için sırasını bekleme, eşyalarını paylaşma, birlikte işbirliği içinde çalışma gibi çeşitli sosyal becerilerin kazanıldığı ortamlardır. Başkalarının duygularını anlama, başkalarını dinleme, kendi yaptığı davranışların sonuçlarını anlama gibi becerilerin kazanılmasıyla birlikte çocuğun duygusal ve sosyal gelişimi hızlanır. Çocuğun büyümeye bağlı fiziksel değişimlerini fark etmesini sağlayarak, sağlıklı bir beden imajı oluşumunu sağlamak, büyük ve küçük motor gelişimini artırmak, koordinasyon ve ritim becerilerinin gelişimini desteklemek, özbakım becerilerini kazandırmak bu programın genel amaçları arasında yer almaktadır (Edson, 1994). Okulöncesi eğitim engelli olsun olmasın tüm çocukların gelişimini desteklemekte, çocukları ilköğretime hazırlamaktadır. Özellikle zihin engelli öğrencilerin çok erken yaşlardan itibaren normal yaşlılarıyla bir arada olmalarının, ileride kaynaştırma programlarından yararlanabilme şanslarını artırdığı da bilinmektedir.

Engelli çocukların gelişiminde bir programdan diğerine veya bir yerleştirmeden diğerine geçişin olması kaçınılmaz bir durumdur. Bu geçişler çocuk için olduğu kadar ebeveynler içinde zor olabilmektedir. Zihin engellinin tanınması, engelin derecesinin belirlenmesi, özel eğitime başlama, ergenlik ve yetişkinlik yaşamına giriş gibi basamakları içeren geçiş süreçleri, birçok aile için çok stresli ve zor durumlardır

(Snellman, Smith ve Ratatori, 1994). Zihin engelli çocukların erken eğitim programından anasınıfına geçişte başarılı bir geçiş yapabilmesi için geçişin iyi planlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Geçiş, çocuğun bir programdan ayrılmasından 6- 12 ay önce başlayan ve çocuğun yeni bir programa alışması dönemi boyunca devam eden daimi bir süreçtir. Bu süreç, çocuğun ailesini, programa gönderici ve alıcı öğretmenleri, çocuk ve aile için imkânlar sağlayan diğer uzmanları kapsayan işbirliğine dayalı bir emektir. Geçiş sürecinde çocuklara ve ailelere yardımcı olabilmek için; anne babanın gereksinimleri belirlenmeli, anne baba eğitimine, geçiş planlama sürecine ve destek hizmetlere yer verilmelidir. Başarılı bir geçiş programı için Bireyselleştirilmiş Geçiş Planlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu programın içerisinde Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planı (BAHP) ve çocuk için geçiş becerilerini kazandırmayı hedefleyen Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) yer almaktadır (Gürsel, 2003). Bu programların her ailenin ve çocuğun gereksinimleri doğrultusunda hazırlanması oldukça önemlidir. Ailenin gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan geçiş programlarının aile katılımını artırdığı ve okul-aile işbirliğini kolaylaştırdığı ifade edilmektedir (Snellman, Smith ve Rotatori, 1994).

Geçiş programlarının hazırlanmasında çocuğun ve ailenin gereksinimleri dikkate alınmalıdır. Ailelerin geçiş sürecinde en fazla bilgi gereksinimlerinin olduğu ve çocuklarının devam edeceği anasınıfı programı hakkında çeşitli sorulara yanıt aradığı ifade edilmektedir (Hanline ve Halvorsen, 1989; Edson, 1994; Kargın, Akçamete ve Baydık, 2001). Aileler, "Anasınıfı nedir? Bir çocuk bütün bir gün anasınıfında ne yapar? Bu programda acaba çocuğum sıkılabilir mi?" gibi pek çok soruyu öğretmenlere yöneltmektedirler (Edson, 1994). Zihin engelli öğrencilerin anasınıfına geçiş sürecinde aileler yasal hakları, çocuğunun bu programdan yararlanabilmesi için gerekli olan becerilerin neler olduğu, çocuğu için hazırlanan BEP programı ve özel desteğin nasıl sağlanacağı konusunda bilgi edinmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Çocuklarını anasınıfına hazırlamada ailelere yardımcı olacak etkinliklere ilişkin verilen bilginin, ailelerin geçiş sürecine ilişkin kaygılarını azalttığı ifade edilmektedir (Hanline ve Halvorsen, 1989). Ayrıca geçiş yapılacak anasınıfını ziyaret etmek, gözlem yapma, öğretmen ve okul idarecileriyle görüşme, gözlem yapma olanağı bulunamadığında anasınıfı deneyimine sahip ailelerle danışma, yeterli bilgiyi alamadığında okul dışında bir uzmana danışma gibi destekler ebeveynlerin geçiş sürecinde çocuklarını ve kendilerini daha iyi hazırlamalarına dolayısıyla da çocukları için en uygun seçeneği belirlemelerine yardımcı olmaktadır (Akt; Kargın, Akçamete ve Baydık, 2001) Alan yazın incelendiğinde geçiş sürecine ilişkin aile gereksinimlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Hanline, 1988; Hanline ve Halvorsen, 1989). Bu çalışmalarda, ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesinin, geçiş sürecine aile katılımlarının sağlanmasının, ailelerin geçiş sürecinde yaşadıkları kaygıları azalttığı vurgulanmıştır.

Hanline (1988), okulöncesi resmi kurumlardan özel sınıflara yeni geçiş yapmış bulunan engelli çocuğu olan 92 ebeveynin geçiş sürecine ilişkin gereksinimlerini araştırmıştır. Ailelerin en çok yasal düzenlemeler ve ilgili hizmetin içeriği hakkında bilgiye gereksinim duydukları belirlenmiştir. Ailelerin çocukları için hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programları hakkında ve çocuklarını yerleştirebilecekleri okullar hakkında bilgiye gereksinim duyduklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Hanline ve Halvorsen (1989) yapmış oldukları çalışmada 14 engelli

öğrencinin ailesiyle görüşme yapmış, görüşmenin sonucunda ailelerin çocuklarının kaynaştırma ortamlarına yerleştirilmesiyle ilgili kaygı duyduklarını, özellikle ailelerin güvenlik, normal okul çocuklarının ve okul personelin çocuklarına yönelik davranışları, izlenecek programın kalitesi, ulaşım gibi konularda geçiş sürecinde endişe yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Fowler, Schwartz, Atwater (1991) engelli çocuk ve ailelerinin okulöncesi programlardan anasınıfına geçiş sürecini incelemişlerdir. Engelli çocukların okulöncesi dönemde aldıkları özel eğitim hizmetlerinde bireysel ya da küçük grup çalışmalarının yapıldığı, bu çalışmalarda öğretmenle birebir ilişkiye daha fazla girdikleri gözlenmiştir. Başarılı bir geçiş için; çocukların anasınıfı programında gerekli olan becerilerdeki performansının değerlendirilmesi, çocuğun sahip olmadığı becerilerin çocuğa öğretilmesi ve ailelerin geçiş sürecinde hazırlanacak programa katılması, bu konuda ailelerin cesaretlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ailelerle yapılan görüşmelerle, ailelerin kaygı duydukları noktalar konusunda bilgilendirilip ve kaygılarını azaltıcı çalışmaların yapıldığında aileler için geçiş döneminin daha az stresli olacağı ifade edilmiştir.

Pianta ve Kraft-Sayre (1999) 261 çocuğun ailesiyle görüşerek, onların çocuklarının anasınıfı başladıkları ilk haftayla ilgili gözlemlerini değerlendirmişlerdir. Ailelerin yaklaşık üçte ikisi, kendi çocukları için geçiş döneminin sorunsuz geçtiğini ifade ederlerken, ailelerin %35'i ise anasınıfına geçişle ilgili bazı sıkıntılar yaşadıklarını ve ailenin var olan dengesinin bozulduğunu belirtmişlerdir. Ebeveynlerin çoğu çocuklarının anasınıfında başladıkları ilk birkaç hafta içinde duygusal ya da davranışsal sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin ebeveynlerle birlikte işbirliği içinde çalışmalarının sonucunda bu sorunların azaldığı belirtilmiştir.

Pianta, Kraft-Sayre, Rimm-Kaufman, Gercke, Higgins (2000) yapmış oldukları çalışmalarında üniversite öğretim üyelerinin, okulöncesi öğretmenin ve bu kurumdaki personelin, ebeveynlerin anasınıfına geçiş sürecinde işbirliği içinde bulunmalarının önemini vurgulamışlardır. Çalışmaya katılan 110 anne babanın katıldığı bu çalışmada ebeveyn ve öğretmenlerin anasınıfına geçiş sürecinde işbirliğinin sağlanmasının başarılı bir geçişin yaşanmasını sağladığı vurgulanmıştır.

Türkiye'de geçiş programlarına ilişkin çok az sayıda çalışmanın yapıldığı belirlenmiştir. Gürsel, Ergenekon ve Batu (2007) gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşlerini ve önerilerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, Eskişehir ilinde bir ilköğretim ve iş okulunda çalışan üçü yönetici ve altı sı öğretmen olan katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmışlardır. Araştırmanın bulgularında, katılımcıların çalıştığı okulda gelişimsel geriliği olan öğrencilerin okuldan toplumsal yaşama ve iş yaşamına geçişini kolaylaştıracak bireyselleştirilmiş geçiş planlarının hazırlanmadığı açıklanmıştır. Özellikle, katılımcıların çalıştığı okulda işe yerleştirme öncesi ve sonrası sürecin çok iyi işlemediği, okulun bulunduğu ilde iş analizlerinin yapılmadığı, ailelerin çocuklarının işe yerleştirilmesi konusunda okulla işbirliğine gitmedikleri ve sorumlulukları paylaşmadıkları, öğrencilerin bir işe ve mesleğe yerleştirilmesinde okullara, MEB'e ve işyerlerine ilişkin sorunlar olduğu ve devletin bu konuda görevlerini yerine getirmemesi nedeniyle, gelişimsel geriliği olan öğrencilere iş ve meslek

becerilerinin kazandırılmadığı ve bunun sonucu olarak bir işe yerleştirilemedikleri belirtilmiştir.

Kargın, Akçamete, Baydık (2001), okulöncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerini belirlemişlerdir. Araştırma grubu okulöncesi dönemde yaşları 3-5 arasında işitme engelli çocuğu bulunan 94 anne babadan oluşmuştur. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen ve geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan anasınıfına geçişte aile gereksinimlerini belirleme aracı ile toplanmıştır. Anne babaların bu ölçekte yer alan tüm ifadeler gereksinim duydukları ve anasınıfı programları hakkında bilgiye gereksinimleri olduğu görülmüştür.

Geçiş kavramının ülkemizde özel eğitim alanında yeni yeni gündeme geldiği görülmektedir. Geçiş döneminde ailelerin sürece ilişkin kaygılarını azaltmak için aile gereksinimlerinin belirlenmesi önemlidir. Ailelerin farklı gereksinimlerinin karşılanması, bu gereksinimler doğrultusunda her aile için ve çocuk için bireyselleştirilmiş geçiş programlarının hazırlanması, aile okul işbirliğinin sağlanması çocuğun anasınıfına başarılı geçişinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle, okulöncesi yaşta zihin engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçişteki gereksinimlerinin belirlenmesi bu araştırmanın problemi oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmada geçiş sürecindeki anne baba gereksinimlerini etkileme olasılığı olan anne-baba yaşı, eğitim durumu, mesleği ve çocuğun eğitime başlama yaşı gibi değişkenlerin gereksinimlerde anlamlı bir farklılığa yol açıp açmadığı da bu çalışmanın kapsamı içinde incelenmiştir.

YÖNTEM

Zihin engelli çocukların anasınıfına geçiş sürecinde ebeveynlerinin gereksinimlerini belirlediği bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır.

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu Ankara ili Çankaya ve Keçiören ilçelerinde bulunan, zihin engelli çocuklara eğitim veren özel özel eğitim kurumlarına devam eden ve 3 ile 5 yaşları arasında zihin engelli çocuğu bulunan 50 anne-baba oluşturmuştur. Araştırma grubunun oluşturulmasında öncelikle bu kurumlarda belirtilen yaşlarda çocuğu bulunan 100 anne-baba belirlenmiş ve belirlenen anne-babalara veri toplama araçları ulaştırılmıştır. Veri toplama araçlarından 50'si geri dönmüştür. Araştırmaya katılan çocukların kişisel bilgileri ise Tablo 1'de anne-babaların kişisel bilgileri Tablo 2'de, gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Çocukların Özellikleri

		Sayı (N)	Yüzde (%)
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	13	26
	Erkek	37	74
	TOPLAM	50	100
Çocuğun Yaşı	3 Yaş	7	14
	4 Yaş	20	40
	5 Yaş	23	46
	TOPLAM	50	100
	TOPLAM	50	100
Çocuğun Eğitime Başlama Yaşı	1-2 Yaş	9	18
	2-3 Yaş	21	42
	3 Yaş ve üstü	20	40
	TOPLAM	50	100

Tablo 2: Araştırmada Katılan Ailelerin Kişisel Bilgileri

		Sayı (N)	Yüzde (%)
Annenin Yaşı	25 ve altı	4	8
	26-30 yaş	23	46
	31-35 yaş	11	22
	36 ve üstü	12	24
	TOPLAM	50	100
Annenin Eğitim Durumu	İlkokul	25	50
	Ortaokul	5	10
	Lise	12	24
	Yükseköğretim	8	16
	TOPLAM	50	100
Annenin Mesleği	Ev Hanımı	33	66
	Kamu Çalışanı	15	30
	Serbest	2	4
	TOPLAM	50	100
Babanın Yaşı	25 ve altı	1	2
	26-30 yaş	8	16
	31-35 yaş	20	40
	36 ve Üstü	21	42
	TOPLAM	50	100
Babanın Eğitim Durumu	İlkokul	10	20
	Ortaokul	7	14
	Lise	21	41
	Yükseköğretim	12	24
	TOPLAM	50	100
Babanın Mesleği	Kamu Çalışanı	11	22
	İşçi	14	28
	Serbest	25	50
	TOPLAM	50	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla Kargın, Akçamete ve Baydık (2001) tarafından geliştirilen "Anasınıfına Geçişte Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı" ve "Kişisel Bilgi Formu" ile kullanılmıştır.

Anasınıfına Geçişte Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı: Araştırmaya katılan anne babaların çocuklarının anasınıfına geçişlerindeki bilgi gereksinimlerini belirlemek amacıyla Kargın, Akçamete ve Baydık (2001) tarafından geliştirilmiştir. Likert tipi 3'lü dereceli olarak hazırlanan araçta 24 madde yer almaktadır. Araçta yer alan ifadeler verilen tepkiler "Evet", "Hayır", "Kararsızım" şeklinde derecelendirilmiştir. Aracın puanlanmasında "Evet" seçeneği 3 puan, "Kararsızım" seçeneği 2 puan, "Hayır" seçeneği 1 puan alınırken, araçtan alınan en yüksek puan 72 ve en düşük puan 24 olarak belirlenmiştir. Araçtan alınan puan arttıkça anne babaların bilgi gereksinimleri de artmaktadır.

Aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışması Kargın, Akçamete ve Baydık (2001) tarafından yapılmıştır. Aracın geçerliğini belirlemek amacıyla kapsam geçerliği ve yapı geçerliği çalışması yapılmıştır. Aracın kapsam geçerliğini belirlemede uzman görüşüne başvurulmuş, uzmanlardan alınan yanıtlar doğrultusunda aracın kapsam geçerliğine sahip olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, yapı geçerliğini belirlemek için faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda araçta yer alan maddelerin tek boyutta toplandığı ve toplam varyansın %48'ini açıkladığı belirlenmiştir. Araçta yer alan maddelerin faktör değerlerinin .46 ile .83 arasında olduğu görülmüştür.

Aracın güvenilirlik çalışması için iç tutarlılığına bakılmıştır. İç tutarlılığını saptamak amacıyla Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve tüm ölçeğin alpha değeri .95 olarak belirlenmiştir. Ayrıca Spearman Brown iki yarı test korelasyonu ile hesaplanmış ve iki yarı güvenilirlik katsayısı .93 olarak belirlenmiştir. İç tutarlılığını saptamada madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. En düşük madde toplam korelasyonunun en düşük .45 olduğu belirlenmiştir. Kargın, Akçamete ve Baydık (2001) tarafından yapılan aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda elde edilen değerler, aracın anasınıfına geçişte anne baba gereksinimlerini belirleyebilecek nitelikte olduğunu göstermiştir.

Bu çalışmada da aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları zihin engelli çocuğu olan anne babalardan toplanan veriler üzerinde yapılmıştır. İç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve tüm ölçeğin alpha değeri .91 olarak belirlenmiştir. Spearman Brown İki Yarı Test Korelasyonu ile hesaplanan iki yarı güvenilirlik katsayısı .93 olarak belirlenmiştir. Bu değerler üzerine araç, çalışmada anne-baba gereksinimlerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kargın, Akçamete ve Baydık (2001) tarafından hazırlanan forma benzer bir form hazırlanmış, bu formda anne babalara ve zihin engelli çocuklarına ilişkin demografik bilgileri toplamak amacıyla sorulan çeşitli sorular yer almıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen verilerin aritmetik ortalama ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Araştırmada veriler normal dağılmadığından, verilerin analizinde non-parametrik teknikler kullanılmıştır. Ailelerin gereksinimlerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile incelenmiştir.

BULGULAR

Bu araştırmanın temel amacı zihin engelli çocukların anasınıfına geçiş sürecinde ebeveyn gereksinimlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda ebeveyn gereksinimlerinin çocuğun eğitime başlama yaşı, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin yaşı, babanın yaşı, annenin mesleği ve babanın mesleği değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Anasınıfına Geçişe İlişkin Aile Gereksinimleri:

Zihin engelli çocuğu olan anne-babaların geçiş sürecindeki gereksinimlerini belirlemek için toplanan verilerin aritmetik ortalamaları ve yüzdelik değerleri incelenmiştir. Tablo 3'de anne-babaların belirttikleri gereksinimlerin ortalamaları ve yüzdelik değerleri verilmiştir. Araçtaki maddelere verilen "evet" yanıtları incelendiğinde anne babaların büyük bir kısmının anasınıfına geçiş sürecinde bilgiye gereksinim duydukları görülebilmektedir. Anne-babaların anasınıfına geçişle ilgili en fazla gereksinim belirttikleri madde %82 ile "çocuğumun eğitimine ilişkin bir sorun yaşadığımda okul içinde ve dışında kimlerden ve nerelerden yardım alabileceğime ilişkin bilgiye gereksinimim var" ifadesi olmuştur. Bu maddeyi %80 ile "anasınıfında çocuğuma ne öğretecekleri konusunda bilgiye gereksinimim var" ifadesi izlemektedir. Anne-babaların belirttikleri gereksinimler arasında en düşük yüzde ile (%48) "çocuğum hakkında diğer aileleri nasıl bilgilendireceğim konusunda bilgiye gereksinimim var

ifadesi yer almaktadır.

Tablo 3: Anasınıfına Geçişte Aile Gereksinimleri Belirleme Ölçeği Madde Ortalama Puanları ve Seçeneklere Göre Cevapların Dağılımı

MADDE	X	Evet	Kararsız	Hayır
1- Anasınıfının çocuğumun gereksinimlerini ne kadar karşılayacağı konusunda bilgiye gereksinimim var	2.62	37	7	6
		%74	%14	%12
2- Anasınıfı dönemdeki diğer çocukların gelişim özellikleri konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.58	37	5	8
		%74	%10	%16
3- Anasınıfında çocuğuma ne öğretecekleri konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.70	40	5	5
		%80	%10	%10
4- Çocuğumun gelişim düzeyinin ve sahip olduğu becerilerin anasınıfı için uygun olup olmadığı konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.54	34	9	7
		%68	%18	%14
5- Anasınıfının anaokulundan farklı ve benzer yanları konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.60	34	12	4
		%68	%24	%8
6- Anasınıfında çocuğum ve benim uymamız gereken kurallar konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.68	39	6	5
		%78	%12	%10
7- Anasınıfı öğretmeni ve idarecilerin çocuğumdan ve benden neler bekledikleri konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.64	38	6	6
		%76	%12	%12
8- Çocuğumun anasınıfına gidip gidemeyeceğinin belirlenmesi için nerelerde değerlendirileceği konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.40	32	6	12
		%64	%12	%24
9- Çocuğumun anasınıfı eğitimi için hangi okullara gideceği konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.58	37	5	8
		%74	%10	%16
10- Çocuğumun gidebileceği okulları tanımak üzere gözlem yapmak amacıyla bu okulları nasıl ziyaret edeceğim ve nasıl iletişim kuracağım konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.44	34	4	12
		%68	%8	%24
11- Çocuğumun anasınıfını belirlemek için yapacağım gözlemlere neler dikkat etmem gerektiği konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.54	35	7	8
		%70	%14	%16
12- Çocuğuma anasınıfına hazırlamak amacıyla evde ona nasıl yardım edeceğim konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.64	39	4	7
		%78	%8	%14
13- Çocuğumun kaydını anasınıfına yaptırabilmem için okul yöneticisine çocuğum hakkında hangi bilgileri vereceğim konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.48	35	4	11
		%70	%8	%22
14- Çocuğumun anasınıfına kabul edilmesinde yasal haklarımın neler olduğu konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.56	36	6	8
		%72	%12	%16
15- Çocuğum anasınıfına kabul edilmediği koşulda itiraz etmek için nerelere başvurabileceğim konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.52	38	0	0
		%74	%0	%0
16- Çocuğumun özürü ve özellikleri hakkında anasınıfı öğretmenini nasıl bilgilendireceğim konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.42	34	3	13
		%68	%6	%26
17- Anasınıfı öğretmeninden neler beklediğimi ona nasıl ifade edeceğim konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.22	27	7	16
		%54	%14	%32
18- Çocuğumu sınıftaki diğer çocuklara tanıtabilmek için neler yapmam gerektiği konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.36	32	4	14
		%64	%8	%28
19- Çocuğumun anasınıfı öğretmeni ile özel eğitim öğretmenininin işbirliği kurabilmeleri için neler yapmam gerektiği konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.52	35	6	9
		%70	%12	%18
20- Anasınıfına devam eden çocuğumun özel eğitim alması gerekip gerekmediği konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.34	32	3	5
		%64	%6	%10
21- Çocuğum hakkında diğer aileleri nasıl bilgilendireceğim konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.20	24	12	14
		%48	%24	%28
22- Benzer yaşantılara sahip ailelerle deneyimlerimizi paylaşmak için nasıl bir araya geleceğimize konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.40	30	10	20
		%60	%20	%40
23- Çocuğumun problemlerini anasınıfı öğretmenleriyle birlikte nasıl çözümlenebileceğimize konusunda bilgiye gereksinimim var.	2.70	39	7	4
		%78	%14	%8
24- Çocuğumun eğitimine ilişkin bir sorun yaşadığımda okul içinde ve dışında kimlerden ve nelerden yardım alabileceğime ilişkin bilgiye gereksinimim var.	2.74	41	5	4
		%82	%10	%8

Anasınıfına Geçişle İlgili Anne-Baba Gereksinimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi:

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimleri üzerinde; çocuğun eğitime başlama yaşı, annenin ve babanın yaşı, annenin ve babanın eğitim durumu, annenin ve babanın mesleği değişkenlerinin etkili olup olmadığı ($p \leq 0.05$) anlamlılık düzeyi ölçütü kabul edilerek incelenmiştir.

Çocuğun Eğitime Başlama Yaşı:

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin çocuğun eğitime başlama yaşına göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 4'de görüldüğü gibi çocuğun eğitime başlama yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 4: Aile Gereksinim Düzeyinin Çocuğun Eğitime Başlama Yaşına Göre Karşılaştırılması

Çocuğun Eğitime Başlama Yaşı	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
24 ay ve altı	9	19	4,9	0,83
24 ay- 36 ay arası	21	30,57		
36 ay ve üstü	20	23,10		

Annenin Eğitim Durumu:

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin annenin eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 5'de görüldüğü gibi annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 5: Aile Gereksinim Düzeyinin Annenin Eğitimine Göre Karşılaştırılması

Annenin Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
İlkokul	25	29.4	7.43	0.70
Ortaokul	5	20.5		
Lise	12	24.8		
Yüksek Öğretim	8	22.6		

Babanın Eğitim Durumu:

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin babanın eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 6'da görüldüğü gibi babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 6: Aile Gereksinim Düzeyinin Babanın Eğitimine Göre Karşılaştırılması

Babanın Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
İlkokul	10	12,35	11,112	0,11
Ortaokul	7	27,5		
Lise	21	27,5		
Yüksek Öğretim	12	31,79		

Annenin Yaşı

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin annenin yaşına göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 7'de görüldüğü gibi annenin yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 7: Aile Gereksinim Düzeyinin Annenin Yaşına Göre Karşılaştırılması

Annenin Yaşı	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
25 ve altı	4	24.50	6.48	0.90
26-30	23	21.37		
31-35	11	34.82		
36 ve üzeri	12	25.21		

Babanın Yaşı

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin babanın yaşına göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 8'de görüldüğü gibi babanın yaşına göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur.

Tablo 8: Aile Gereksinim Düzeyinin Babanın Yaşına Göre Karşılaştırılması

Babanın Yaşı	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
25 ve altı	1	6.5	6.75	0.80
26-30	8	29.25		
31-35	20	20.35		
36 ve Üzeri	21	29.88		

Annenin Mesleği

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin annenin mesleğine göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 9'da görüldüğü gibi annenin mesleğine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur.

Tablo 9: Aile Gereksinim Düzeyinin Annenin Mesleğine Göre Karşılaştırılması

Annenin Mesleği	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
Ev Hanımı	33	25	3.48	0.175
Kamu Çalışanı	15	23.9		
Serbest	2	44		

Babanın Mesleği

Anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerinin babanın mesleğine göre farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis H Testi ile irdelenmiş ve Tablo 10'da görüldüğü gibi babanın mesleğine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur.

Tablo 10: Aile Gereksinim Düzeyinin Babanın Mesleğine Göre Karşılaştırılması

Babanın Mesleği	N	Sıra Ortalaması	X ²	P
Kamu Çalışanı	11	30.4	5.97	0.50
İşçi	14	17.6		
Serbest	25	27.7		

TARTIŞMA

Bu çalışma okul öncesi yaşta zihin engelli çocuğu bulunan ailelerin çocuklarının anasınıfına geçişteki gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Anasınıfına Geçişte Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı'ndan elde edilen verilerin analizi sonucunda, zihin engelli çocuğu olan anne-babaların ölçekte yer alan maddelerin büyük bir çoğunluğunda gereksinim duyduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ailelerin (ebeveynlerin %82'si) öncelikli gereksinim olarak "çocuğumun eğitimine ilişkin bir sorun yaşadığımda okul içinde ve dışında kimlerden ve nerelerden yardım alabileceğime ilişkin bilgiye gereksinimim var" ifadesi olmuştur. Anne babaların %80'inin en önemli ikinci gereksinim duydukları madde "anasınıfında çocuğuma ne öğretecekleri konusunda bilgiye gereksinimim var" ifadesi olduğu

belirlenmiştir. Aileler geçiş süreci içinde ek desteğe gereksinim duymaktadırlar. Bu desteğin kimler tarafından ve nasıl verildiğine ilişkin bilgilere gereksinimleri bulunmaktadır. Okullar ve çocuğa hizmet sunan birimler geçiş işlemleri sırasında aileye yardım edebilirler. Yardımcı olacak kişiler ve birimler listesinde; gideceği okuldaki öğretmeni, aile üyeleri, servis şoförü, yöneticiler, çocuğun arkadaşları, psikolog ve diğer ilgili uzmanlar bulunmaktadır (Gürsel; 2003).

Aileler, çocuklarının nasıl ve hangi ölçülere göre değerlendirildiği, hangi eğitsel ortamın çocukları için uygun olacağı, çocuklarının bu ortamlarda ne öğrenecekleri ve ek destek ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı konularında bilgi alabilecekleri kişilere ve kurumlara ihtiyaç duymaktadırlar. Ülkemizde zihin engelli öğrencilerin tanınması ve eğitsel ortamlara yerleştirilmesi sürecinde aile katılımının sağlanması yeterince yapılamamaktadır. Bu araştırmada da ebeveynler çocuklarının eğitimine ilişkin bir sorun yaşadıklarında okul içinde ve dışında kimlerden ve nerelerden yardım alabilecekleri konusunda bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Özellikle kaynaştırma ortamlarında yer alan zihin engelli çocukların anne babalarının öğretmenlerle, okul yöneticileriyle ve normal çocuk anne babalarıyla yaşadıkları problemler karşısında yardım ve destek alabilecekleri kişilere gereksinim duydukları bilinmektedir. Geçiş programlarıyla ilgili yapılan benzer çalışmalarda da bu bulguyu destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Kargın, Akçamete, Baydık'ın (2001) okulöncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerini belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmanın sonucunda da ailelerin %88,3 öncelikle "çocuğumun anasınıfına kabul edilmesinde yasal haklarının neler olduğu konusunda bilgiye gereksinimim var" ifadesinin hemen ardından, ailelerin %84'ünün "çocuğumun eğitime ilişkin bir sorun yaşadığımda okul içinde ve dışında kimlerden ve nerelerden yardım alabileceğime ilişkin bilgiye gereksinimim var" ifadesinde buldukları görülmüştür. Bu gereksinim işitme engelli çocuğu olan ebeveynler içinde oldukça önemli görülmüştür. Dolayısıyla engelli çocuğu olan anne babaların, çocukları anasınıfına başladığında çocuklarının eğitime başlamasıyla birlikte yaşanacak sorunlar karşısında bilgi alabilecekleri kişilere duydukları konusundaki gereksinimleri göz önüne alınmalı ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Araştırmada ebeveynlerin %80'i anasınıfında çocuklarına kazandırılacak beceriler konusunda bilgi edinmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu Hanline (1988), Pianta ve Karft Sayre'nin (1999) ve Kargın, Akçamete, Baydık'ın (2001) yapmış olduğu çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Ailelerin geçiş sürecinde çocuklarının devam edeceği anasınıfı programı hakkında çeşitli sorulara yanıt aradığı ve çocuklarına neler öğretileceği konusunda bilgi edinmek istedikleri belirtilmektedir (Hanline ve Halvorsen, 1989; Edson, 1994; Kargın, Akçamete ve Baydık, 2001). Aileler, anasınıfında çocuklarının öğretilen bilgi ve becerileri yeterince kazanıp kazanamayacakları konusunda kaygılar yaşamaktadırlar (Edson, 1994). Zihin engelli öğrencilerin anasınıfına geçiş sürecinde aileler, çocuğunun bu programdan yararlanabilmesi için gerekli olan becerilerin neler olduğu, çocuğu için hazırlanan BEP programı ve özel desteğin nasıl sağlanacağı konusunda bilgi edinmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Çocuklarını anasınıfına hazırlamada ailelere yardımcı olacak etkinliklere ilişkin verilen bilginin, ailelerin geçiş sürecine ilişkin kaygılarını azalttığı ifade edilmektedir (Hanline ve Halvorsen, 1989). Fowler ve arkadaşları (1991) engelli çocuk ve ailelerinin okulöncesinden anaokuluna geçişine bakışlarını inceledikleri çalışmalarında, ailelere geçişle ilgili gerekli bilgilerin verilmesi ve kaygılarına yönelik bilgilerin verilmesinin,

geçiş dönemi stresinin azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. Çalışmada, ailelerin çocuklarına anasınıfında çocukları için gerekli olan becerileri öğretebilmeleri için bilgi vermenin, geçiş sürecine ailelerin aktif olarak katılmalarının sağlanmasının önemi vurgulanmıştır. Anasınıfına geçiş sürecinde ailelere programın içeriği hakkında bilgi verilerek, çocuklarına nasıl destek olabilecekleri konusunda danışmanlık yapılarak, ailelerin geçiş sürecinde yaşayacağı kaygı azaltılabilir.

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde anne-babaların belirttikleri gereksinimler arasında en düşük yüzde ile (%48) "çocuğum hakkında diğer aileleri nasıl bilgilendireceğim konusunda bilgiye gereksinimim var" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin Kargın, Akçamete, Baydık'ın (2001) çalışmasında da en düşük oranda evet yanıtı aldığı görülmüş ve her iki çalışmanın bu bulgusu arasında tutarlılık olduğu belirlenmiştir. Aileler öncelikle, anasınıfı, anasınıfı programı, çocuğunun neler öğreneceği, çocuğunun gereksinimlerinin bu ortamda karşılanıp karşılanmadığı, yasal hakları, anasınıfına kabul edilmediğinde neler yapabileceği, öğretmenle nasıl işbirliği yapabileceği, çocuğunun karşılaştığı sorunları nasıl çözebileceği konusunda bilgi gereksinimleri olduğunu ifade etmişlerdir. Ailelerin çocuğu hakkında diğer aileleri nasıl bilgilendireceği konusunda bilgiye gereksinim duymamalarının, belki de bu konudaki sorumluluğu kendilerinden çok öğretmen ya da okul yöneticilerine bırakmış olabileceklerinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Araştırmada anasınıfına geçişte anne-baba gereksinimlerini etkileme olasılığı olduğu düşünülen çeşitli değişkenler de incelenmiştir. Bu değişkenler, çocuğun eğitime başlama yaşı, annenin ve babanın eğitim durumları, annenin ve babanın yaşı, annenin ve babanın mesleği olarak belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, değişkenlerin geçiş sürecindeki gereksinimlerde anlamlı bir farklılığa yol açmadığını göstermektedir. Sonuçlar Kargın, Akçamete, Baydık'ın (2001) çalışmasıyla tutarlılık göstermiştir. Ancak, Kargın, Akçamete, Baydık'ın (2001) babanın yaşının ebeveyn gereksinimlerinde farklılık yarattığı görülürken, bu araştırmada bu farklılık görülmemiştir. Demografik değişkenlere göre ebeveyn gereksinimlerinin farklılaşmaması çalışma grubunda yer alan katılımcıların sayısının az olmasıyla bağlantılı olabileceği düşünülmüştür.

Sonuç olarak, okul öncesi yaşta zihinsel engelli çocuğu bulunan anne-babalar çocuklarının anasınıfına geçişlerinde, kimlerden yardım alacakları, çocuklarını bu sürece nasıl hazırlayacakları, anasınıfı öğretmeniyle nasıl işbirliği yapacakları, yasal haklarının neler olduğu gibi konularda bilgiye gereksinim duymaktadırlar. Kargın, Akçamete, Baydık'ın (2001) işitme engelli çocukların anne babalarıyla yaptıkları çalışma sonuçlarıyla, bu araştırmada yer alan zihin engelli çocuğu bulunan ebeveynlerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerinin oldukça benzerlik göstermesi, engelli çocuğu olan anne babaların çocuklarının eğitsel ortamlara yerleştirme öncesinde bir geçiş programıyla var olan gereksinimlerinin karşılanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Engelli çocukların bir programdan diğerine başarılı ve problemsiz geçebilmeleri bu sürece çocukla birlikte ailenin de hazırlanmasıyla sağlanabilmektedir. Ailelerin bu sürece hazırlanması da gereksinim duydukları konularda bilgilendirilmeleriyle mümkün olmaktadır. Başarılı bir geçişin sağlanabilmesi için öncelikle anne babaların gereksinimleri değerlendirilmelidir. Ailelere çocuğun ihtiyaç duyacağı becerileri, anasınıfı programının içeriği, anasınıfına nasıl kayıt olabileceği, yasal hakları, öğretmenle nasıl iletişim kurabileceği, çocuğun bu ortamdaki güvenliği,

ulaşımın nasıl sağlayabileceği gibi konuların tartışıldığı aile eğitim programlarıyla anne babaların geçişe hazırlanması sağlanmalıdır. Bu araştırmanın sonucunda zihin engelli çocukların erken eğitim programlarından anasınıfına geçiş sürecinde ailelerin gereksinimleri belirlenerek, bu gereksinimleri karşılamaya yönelik programlar hazırlanıp uygulanması ve bunların yaygınlaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Edson, A. (1994): Crossing the great divide: The nursery school child goes to kindergarten. *Young Children*, 49(5), 69-75.
- Fowler, S. A.; Schwartz, I. & Atwater, J. (1991). Perspectives on the transition from to kindergarten for children with disabilities and their families. *Exceptional Children*, October/November, 136-145.
- Friend, M. (2006). *Special education. Contemporary perspectives for school professionals*. Boston. Pearson Education.
- Gürsel, O. (2003). Programdan programa geçiş. O Gürsel (Ed.), *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi*. (183-198). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1484. Açıköğretim Fakültesi Yayını No=794.
- Gürsel, O, Ergenekon, Y., Batu, E. S.(2007). Gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fakültesi Dergisi*, 7(2), 61-84.
- Hanline, M. F. (1988). Parent perceptions of the integration transition process: Overcoming artificial barriers. *Exceptional Children*, 55(6), 487-492.
- Hanline M. F ve Halvorsen, A.(1989). Parent perception of the integration transition process: "Overcoming artificial barriers. *Exceptional Children*", 55(6), 487-492.
- Kargın, T., Akçamete, G., Baydık, B. (2001). Okulöncesi Yaşta İşitme Engelli çocuğu Bulunan Ailelerin Anasınıfına Geçiş Sürecindeki Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*. 3(1), 13-24
- Kobal, G. (2003). Erken eğitim programına katılan down sendromlu bebeklerde fizyoterapi programının büyük kas gelişimine etkisinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*. 4(2).3139.
- Luckasson, R, Coulter; D., Polloway, E., Reis, S., Schalock, R., Snell, M., Spitalnik, D., Stark, J. (1992). *Mental retardation: definition, classification and systems of supports*. (9th Edition). Washington, DC: American Association on Mental retardation.
- Meier, D. & Schafran. A. (1999). Strengthening the preschool to kindergarten transition: A commuty collaborates. *Young Children*, May, 40-46.
- Pianta, RC. & Kraft - Sayre, M. (1999). Parents observation about their children's transition to kindergarten. *Young Children*, May, 47-52.
- Pianta, RC., Kraft-Sayre, M., Rimm-Kaufman, S., Gercke, N., Higgins, T. (2001). Collaboration in building partnerships between families and schools: The Natioanal center for early development and learning's kindergarten transition intervention. *Early Childhood Research Quarterly*. 16, 117-132.
- Snellman, M. K., Smith, T. & Rotatori, A. F. (1994). Perspectives in regular educational initiatives and transitional programming involving parents. *Advances in Special Education*, 8, 171-189).
- Smith, D.D. (2007). *Introduction to special education. Making a difference*. (Sixth Edition). Boston Pearson.